

Links op de foto Nico en rechts Tonny

“Ik wilde nog zoveel zeggen”

Nico Peeters, 12 april 1893 – 21 februari 1945

“Het was een ontzettend lieve man die veel met mij en mijn zusje bezig was. Ik heb hele leuke herinneringen aan mijn vader.” Zo kijkt de 91-jarige Tonny Geelhoed-Peeters terug op haar leven met vader Nico. Als zij denkt aan de Tweede Wereldoorlog denkt zij meteen aan hem. Ze vindt het belangrijk dat niet alleen haar generatie de oorlog herdenkt, maar dat ook de jeugd zich ervan bewust van is dat in vrijheid leven niet vanzelfsprekend is. “Ik vraag me af of jongeren voldoende beseffen wat oorlog inhoudt. Oorlog is toch afschuwelijk? Daarom vind ik het ook zo goed dat scholen zich met de oorlog bezighouden, bijvoorbeeld door het adopteren van een oorlogsmonument.”

Altijd mensen over vloer

Nicolaas Bernardus Peeters werd in 1893 in 's-Hertogenbosch geboren. Samen met zijn drie broers en een zus groeide Nico op in een gezin met doofstomme ouders. Dat zorgde voor een bijzondere sfeer in huis. De kinderen communiceerden met hun ouders in gebarentaal, maar als de vele doofstomme mensen die zij over de vloer kregen met elkaar spraken gaf dit juist veel rumoer. Dan galmden de klanken door het hele huis.

In de Eerste Wereldoorlog werd Nico ingeloot voor militaire dienst. In 1915 kwam hij op. De verving was groot en nadat hij in 1917 een dronken meerdere had geslagen, deserteerde hij. Nico hield zich twee jaar schuil, tot hij zich in december 1919 vrijwillig meldde. Hij werd veroordeeld tot vier maanden gevangenisstraf.

Nico werd katholiek opgevoed, maar later brak hij met deze religie. Hij interesseerde zich meer in de dagelijkse wereld om hem heen. Vaak had hij mensen op bezoek waarmee hij heftig discussieerde over filosofen als Kant en Bolland. Tonny: “Als je tot de kerk behoort, geloof je alles wat in de Bijbel staat. Maar mijn vader weerlegde die verhalen, dat komt met dat filosofische mee.”

In april 1921 trouwde Nico met Bertha de Mul. Samen steunden ze dienstweigeraars door buiten de gevangenispoort pacifistische liederen te zingen. In hetzelfde jaar kregen ze hun eerste dochter, Roos. Twee jaar later volgde Tonny. Het gezin

woonde in Den Haag, waar Nico met zijn broer Ben een kleine sigarenfabriek had: Revivo. Ben en zijn andere broer Louis verkochten de sigaren in hun twee sigarenwinkels.

Nico en Bertha hadden ook een pension. Net zoals hij in zijn jeugd gewend was, kwamen hier veel mensen over de vloer. Nico bleef betrokken bij de wereld om hem heen, ook toen hij kinderen kreeg. “In mijn jeugd was de burgeroorlog in Spanje”, zo vertelt Tonny. “Daar waren mijn ouders ook erg mee bezig en zij haalden veel geld op voor de kinderen daar. Dat was een actie met kaarten: als je een kaart verkocht, was dat een beker melk voor een kind in Spanje. Mijn vader kende ontzettend veel mensen, en ze hebben erg veel geld opgehaald op die manier.”

Nico en Bertha

Nico was een echte idealist. In Tonny's vroege jeugd woonde het gezin zelfs vier jaar in een commune gebaseerd op de ideeën van onderwijshervormer Kees Boeke. Tonny herinnert zich hem

ook als een vader die veel aandacht had voor zijn gezin. "Dan kwam hij bijvoorbeeld met kleurpotloden, een passer en een driehoek aan. Dan gingen we op zondagmiddag figuurtjes maken en die kleurden we in. Dat vond hij heerlijk om te doen met ons."

"Je was alert"

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers Nederland binnen. Tonny herinnert zich de bezetting nog goed. Als bijna 17-jarig meisje beseftte ze heel goed wat er gaande was. "Alles werd schaars, je kreeg bonnen. Je moest uitkijken op straat. Je kon niet meer zeggen wat je wou, je moest uitkijken met wie je sprak en of het geen NSB'ers waren. Je was alert."

Al kort na de capitulatie, eind mei 1940, kreeg het gezin een onderduiker. Het pension van Nico en Bertha vormde hiervoor een perfecte dekmantel: niemand zou raar opkijken van een nieuwe gast die langere tijd in het pension zou verblijven. De onderduiker, Jan Janzen, was een Amsterdammer en een prominent lid van de communistische partij. Met de onderduiker kwam er ook een typemachine in huis. Hoewel Nico geen lid was van de communistische partij was hij betrokken bij het maken van illegale pamfletten en de partijkrant De Waarheid.

Nico wilde zijn gezin zo min mogelijk betrekken bij zijn verzetswerk, het was immers zeer gevaarlijk. Wel liet hij Tonny pakketjes bezorgen. Wat zij niet wist, was dat hier communistische lectuur in zat. Ook met Jan Janzen liep zij soms gevaar. "Ik volgde net een typecursus en toen ben ik bij een bibliotheek gaan werken. Die onderduiker kwam me wel eens halen, dan liepen we samen terug naar huis. Hij wou er wel eens even uit. Toen er nog Engelse films draaiden, ben ik zelfs met hem naar de bioscoop geweest! Ja, het leven gaat door."

Zakelijk gezien was het een zware tijd voor Nico. De tabak raakte op en het werd steeds moeilijker te blijven werken als sigarenmaker. Die omstandigheden weerhielden hem er niet van door te gaan met het verzetswerk.

Nico en gezin, april 1941

Gearresteerd

Op 2 februari 1942 ging het mis. Toen Jan Janzen naar een ander onderduikadres was verhuisd, haalde een communist uit Rotterdam de typemachine op bij Nico. Op zijn terugreis werd hij aangehouden door de Duitsers. Tijdens het verhoor brak de man onder de druk van de nazi's en verklaarde dat de typemachine van Nico was. Nico werd gearresteerd. Zijn vrouw en dochters wisten dat de nazi's snel zouden komen voor een huiszoeking. In huis lagen grote stapels illegale pamfletten en deze moesten verdwijnen. Het was winter, Den Haag was bedekt met een dik pak sneeuw, en Bertha en haar dochters besloten de pamfletten onder de grote hopen sneeuw te verstoppen. Na

een paar uur stonden twee beruchte Haagse politieagenten en een Duitse SD'er voor de deur. Ze zochten naar wapentuig of andere illegale voorwerpen, maar ze konden niets vinden.

Nico had bij zijn verhoor een smoes bedacht: de typemachine was bedoeld voor de typecursus van zijn dochter, maar dat werd niet geloofd. Hij werd opgesloten in het Oranjehotel, de strafgevangenis in Scheveningen. Voor het achtergebleven gezin kwam de arrestatie als een grote schok, maar toch bleven ze verzetswerk doen. Tonny: "Na de arrestatie van mijn vader namen we zelfs nog meer onderduikers in huis, onder wie een Joods meisje van 7 jaar. Dat was voor ons heel gewoon."

Contact met thuis

In een brief vanuit het Oranjehotel schrijft Nico:

De laatste brief van 21 mei heb ik in goede gezondheid (dat wil zeggen voor zoover mijn zenuwen wat meer gekalmeerd zijn, hoewel s nachts nog de rillingen mij over het lichaam rollen vooral als ik slecht slapen kan) ontvangen.

Nico mocht om de zoveel tijd een gecensureerde brief naar huis schrijven. De Duitsers stonden niet toe dat Nico meer contact had met zijn familie. Toch wist hij op slimme wijze contact met hen te houden. Om de twee weken mocht Tonny het vuile wasgoed van haar vader ophalen en schoon goed brengen. De twee hadden contact door briefjes te verstoppen in de kleding en de tubes tandpasta die Tonny mocht langsbrengen.

Op 17 juli 1942 werd Nico als *Schutzhäftling* overgebracht naar het beruchte kamp Amersfoort. In Amersfoort werden gevangenen veelal ingezet op taken die verband hielden met hun beroep. Nico moest dus sigaren maken. Dit deed hij samen met zijn goede vriend en communist Kees van Boheemen. Nico had zijn vrouw en kinderen al een tijd niet meer gezien, maar hier zou verandering in komen na zijn transport naar kamp Haaren op 2 maart 1943.

"Ik heb vader gezien..."

In kamp Haaren moest Nico keukendienst verrichten. Voor hem waren de omstandigheden in Haaren dan ook iets beter dan in kamp Amersfoort, waar hij honger had moeten lijden. Hij kreeg beter te eten en kwam zelf weer enkele kilo's aan. Zo schrijft hij in zijn brief van 31 maart 1943 :

Met mij gaat het nog steeds goed alles is hier naar wensch met mijn gezondheid gaat het uitstekend ik heb weinig last van zenuwen en het hart meer. Ik ben zwaarder geworden zelfs zoo zoals ik nog nooit ben geweest (74 kg). Ik eet ook zoo geweldig dat ik mij weleens schaam voor mijn eet lust. Als je mij zou zien zou je er versted van staan.

Bertha reisde van tijd tot tijd naar Haaren om net als in Scheveningen schone kleding te brengen en vuile mee te nemen. Het was tijdens een van deze bezoeken dat Nico en Bertha, die elkaar sinds Nico's arrestatie al meer dan twee jaar niet hadden gezien, elkaar weer in de ogen konden kijken. Het kamp werd door een gracht gescheiden van het pad dat Bertha moest bewandelen naar de ingang waar ze de was af moest geven.

En toen gebeurde het, heel onverwachts: Bertha zag aan de overkant van de gracht een bekend gezicht. Het was haar man. Tonny weet nog goed dat haar moeder thuiskwam met het grote nieuws. "Ze herkenden elkaar, en stonden daar naar elkaar te zwaaien. Er was weer contact. 'Oh', zei ze, 'ik heb vader gezien!' M'n vader..."

Toch zou dit niet de laatste keer zijn dat Nico zijn familie zag. Bertha moest een kleine operatie ondergaan en Nico's schoonzus, die verpleegkundige was, wist voor haar en de twee kinderen toestemming voor een bezoek te krijgen van de Duitse *Ortskommandant* in Den Haag. De familie zag hoe Nico was veranderd, hij was kaalgeschoren maar zijn gezicht was boller geworden door het werk in de keuken. Tonny herinnert zich het bezoek nog goed: "Het was zo'n gedwongen gedoe, een beetje geforceerd. Eindelijk mocht ik hem zien, en ik wilde zoveel zeggen, maar dat kon niet want er stonden Duitsers bij. Het was... onbevredigend."

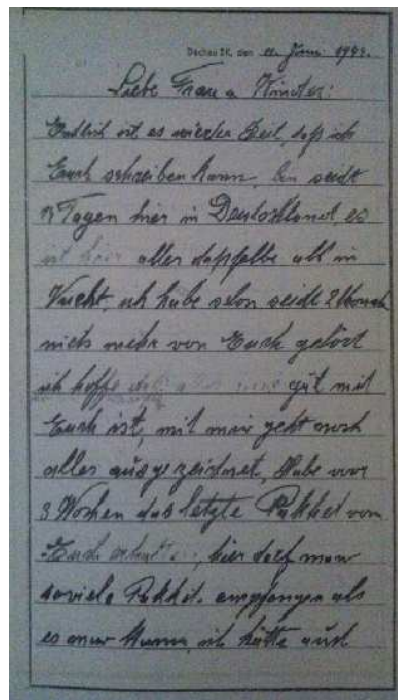
Hoop

Na een tijd dwangarbeid te hebben verricht voor Philips in kamp Vught werd Nico op 24 mei 1944 wederom op transport gesteld, dit keer naar *Konzentrationslager* Dachau. In buitenkamp Kottern werd hij tewerkgesteld in de vliegtuigfabriek van Messerschmitt. Voor Messerschmitt werkte hij ook nadat hij op 14 november op transport was gesteld naar buitenkamp Fischen. De omstandigheden waren zelfs nog slechter dan in Amersfoort, zo moest hij hier met zes man één bed delen.

Enkele weken na zijn aankomst in Dachau vond D-Day plaats en de spanning onder de Duitsers was groot. Twee keer per maand mocht Nico een brief schrijven. Omdat dit in het Duits moest, liet hij de brieven schrijven door een Duitse of Nederlandse medegevangene, in ieder geval iemand die Duits kon schrijven. De brieven werden streng gecensureerd. Hij schreef aan zijn familie dat alles '*ausgezeichnet*' ging, maar deze berichten waren misleidend, want de omstandigheden in het kamp waren slecht. Nico gaf aan hoop te houden, hoop dat hij weer gauw thuis zou zijn:

Ich habe schon seit 2 Monate nichts mehr von Euch gehört ich hoffe dass alles noch gut mit Euch ist, mit mir geht noch alles ausgezeichnet. [...] Ich kann Euch noch nicht viel mitteilen, das ich noch nicht in einen Arbeitskommando eingeteilt bin, und doch auch noch nicht lange hier bin, hoffe dass diesen Krieg schnelle zu Ende geht, und ich wieder bei Euch zu Hause sein kann.

In het voorjaar van 1945 verwachtte iedereen dat de oorlog snel voor bij zou zijn. De familie hield hoop dat Nico weer thuis zou komen. Op 12 april was Nico jarig, hij werd 52. Tonny kocht een azaleaplantje voor hem, voor als hij weer terug zou zijn. Maar eind april kregen ze bericht dat Nico al enkele maanden dood was. Nico overleed waarschijnlijk aan vlektyfus op 21 februari 1945, twee maanden voor de bevrijding van het kamp door de Amerikanen.

Een brief van Nico geschreven door een Duitse medegevangene in Dachau

Een vreemde tijd

Tonny weet nog goed dat het overlijdensbericht het gezin bereikte. "Dat was natuurlijk een vreselijke schok. We waren er echt zó mee bezig dat hij vrij zou komen... dus dat was een enorme klap. Mijn moeder, och die was zo flink, maar toen is ze echt ingestort. Het was voor ons allemaal erg, maar voor haar in het bijzonder."

Enkele dagen later werd Nederland bevrijd. Er heerste feestvreugde in de straten van Den Haag en Tonny was blij dat de oorlog voorbij was. Ze ervoer de bevrijding als een gekke tijd: "Je kon natuurlijk niet de hele dag huilen of verdriet hebben. Het leven ging ook door. En als je jong bent, ja, dan ligt dat misschien minder zwaar."

Tonny trouwde en stichtte net als haar zus een eigen gezin.

"Het valt niet weg te poetsen"

Tonny is ieder jaar aanwezig bij de Dachau-herdenking in het Amsterdamse Bos. Ook is zij enkele keren in het kamp geweest waar haar vader omkwam. Daar heeft ze meerdere malen de internationale herdenking bijgewoond. "Het laat je nooit los wat er allemaal gebeurd is. Dat is zo verweven met je leven. Bij alles wat je doet telt het mee in je onderbewustzijn. Het heeft je leven bepaald, het valt niet weg te poetsen."

Geschreven door Hannah Burger (1996) en Joshua Stom (1996) voor het herinneringsboek in de Verzoeningskerk in de Gedenkstätte Dachau en hun vwo-profielwerkstuk.

Belangrijkste bronnen:

- Interview met Tonny Geelhoed – Peeters en Alex Geelhoed, door Joshua en Hannah op 1 oktober 2014
- Brieven van Nico vanuit gevangenschap geschreven aan zijn vrouw en dochters, in bezit van Tonny Geelhoed
- Archiefstukken Oorlogsnazorg Rode Kruis Den Haag
- Archiefstukken ITS Bad Arolsen

Dachau, 22 maart 2015

Tonny Geelhoed-Peeters

Joshua Stom

Hannah Burger